

УДК 821.161.2(71)-1.09

ПРИНА НАКАШИДЗЕ,
кандидат філологічних наук
(м. Дніпро)

Особливості художнього розкриття теми голодомору в україномовній поезії Канади

У статті розглянуто особливості художнього втілення теми голодомору у творчості поетів української діаспори Канади другої половини ХХ ст. – І. Темертея, О. Гай-Головка, О. Смотровича, Б. Мазепи. Визначено, що окреслена тема тісно переплітається з біографіями митців. Досліджено основні образи, що надають ліричним творам трагічного пафосу. Саме звернення до теми голодомору є одним із проявів історіософічності, що розглядається як складова національної ідентичності.

Ключові слова: *україномовна поезія Канади, голодомор, художній образ, опозиція село-місто, мотив втрати бездуховності.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Чи не найприкметнішою рисою україномовної поезії Канади другої половини ХХ ст. є історіософічність як основа світогляду й ідентичності письменників. Як правило, вона оприявнюється на рівні згадок про історичні події. Однією із центральних історичних тем поезії ХХ ст. є тема голодомору 1932–1933 рр. – однієї з найбільших трагедій українського народу. Як зазначає О. Ковальчук, проблема голодомору «постійно була і є в полі зору української діаспори, починаючи з трагічних подій і протягом десятиліть, коли на материковій Україні замовчувався навіть сам факт існування» [4, с. 121].

Аналіз досліджень і публікацій... Незважаючи на те, що голодомор 1932–1933 рр. висвітлюється в публіцистичній літературі української діаспори з 30-х років ХХ ст., світова наукова спільнота тривалий час не виявляла зацікавлення цією тематикою. Сьогодні дослідження голодомору є актуальною темою у вітчизняній (В. Марочко, С. Савельєв, Т. Конончук, В. Гудзь, О. Ковальчук, К. Назарова, О. Веселова та ін.) та світовій науці (Дж. Мейс, Г. Джоунс, М. Меггерідж, Р. Конквест та ін.), проте деякі аспекти залишаються недослідженими, зокрема висвітлення у художній літературі.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті – аналіз розкриття теми голодомору в україномовній поезії Канади другої

половини ХХ ст. (на матеріалі лірики І. Темертея, О. Смотрича, О. Гай-Головка та Б. Мазепи)

Виклад основного матеріалу... Українські письменники стали першими літописцями голодомору, намагаючись «осмислити катастрофу у слові – ще від часів, коли над правдою про Голодомор тяжів «культ мовчання». Художня правда про Голодомор почасти замінила історію, котра писалася і переписувалася» [7]. Серед художніх творів про трагічні події 1933 р. найвідомішими є романи У. Самчука «Марія» та В. Барки «Жовтий князь», поезії Є. Маланюка «Року Божого 1933» та М. Руденка «Хрест». З плином часу нові твори з'являлися і в Україні, і поза нею. У представників української діаспори була можливість відкрити страшну правду про голодомор світові, у чому полягала, за словами К. Волинського, їхня національно-патріотична місія. «Особливої викривальної сили цим розповідям надавала та обставина, що вони мали характер живих свідчень» [1, с. 7].

Трагізм історії українського народу 1930-х рр. знайшов своє вираження у поезії І. Темертея:

О голоде моїх холодних зим!

Як пригадаю я тебе – відчую враз себе живим [8, с. 394].

Через художнє протиставлення фізичної смерті моральній як втрати національної ідентичності, духовності аксіологічно означено голод в Україні початку 30-х років ХХ ст. як прояв жорстокості тоталітарного режиму, від якого і сам І. Темертей змушений був рятуватися втечею. З останнім фактом пов'язаний мотив свободи особистої та свободи народу. У поезії І. Темертея ретроспективно постає минуле України, у зв'язку з яким актуалізовано тему залежності народу від її загарбників, у першу чергу від Москви («Крикливий кат вполонив був мій край» [8, с. 399]).

У циклі поезій «1932–1933» О. Гай-Головка акцентовано проблему замовчування трагедії голодомору перед світом: «І про смерть ту страшну не дійшли у світі вісті» [2, с. 75]. Основою образу страшної смерті є узагальнююча згадка про смерть цілого села. Чи не найглибше в україномовній поезії Канади трагедію голодомору розкрив О. Смотрич у поетичній збірці «1933». Літературознавець Р. Доценко наголошує: в ліриці поета «майже немає видимого «я», хоч воно зовсім не розчинилось у навколишньому світі, воно присутнє, тільки опосередковано, як у японських віршованих мініатюрах» [3, с. 315]. Дійсно, у збірці «1933» ліричне «я» опосередковане. У всіх віршах збірки наявний персоніфікований образ смерті: «Селом лиш ходить тихо / смерть, / і зазира в усі хати, / падлюка» [6, с. 14]. Трагічність смерті невинних людей поет підкреслює, використовуючи звукові образи тиші,

похоронного хоралу, виття собаки, крику живого у домовині. Серед домінантних образів, що поглиблюють вираз трагічного в поезії, образи ночі та зими. У розвитку теми голодомору у поезії О. Смотрича актуалізовано опозицію село–місто, зокрема у вірші «Танок смерті»:

Із міста смерть ходила на село
й верталася назад, щоб трохи
відпочити в місті і пожерти... [6, с. 12].

Образ села, не втрачаючи смислового навантаження одного із символів України, постає простором, де панує смерть. Натомість у місті у цей же час вирує культурне життя («опера, балет, кіно, / естрада, цирк, концерти» [6, с. 12]). Образ міста у поезіях збірки «1933» змальовується як інший світ, куди прагнуть потрапити вихідці з села, щоб не вмерти від голоду, «з надією набити чимось живота, / бодай хоч вижебрати сухаря» [6, с. 15], але їм це не вдається. Опозиція село–місто у О. Смотрича набуває емоційного забарвлення через образи їхніх жителів. В інтерпретації міста як ворожого світу актуалізовано образ «пузатих та здорових» кацапів [6, с. 15]. Антитетично їм у деяких поезіях жителі села зображені через призму свідомості пролетарів як куркулі. Наприклад, у вірші «Вона лежала в Харкові...» від імені мешканців міста дана така характеристика померлої від голоду селянки: «О, мабуть жінка розкуркуленого / куркуля, котрій, як бачите, хотілось жерти!» [6, с. 17]. Алітерація звуків [р], [к] й шиплячих надає поезії саркастичної інтонації, що підкреслює жорстокість й ворожість до приречених на смерть людей. Асоціативно оприявнюється мотив втрати духовності, що знаходить продовження у наступних віршах О. Смотрича. Наприклад, картина зруйнування сільської церкви у поезії «Лист»: «Над ранок із совхозу / пригнали гаспиди залізні трактори, / і церкву ту, стару та дерев'яну, повалили...» [6, с. 11]. В образі церкви, з одного боку, сфокусовано почуття надії на порятунок від голоду навесні. З іншого – це узагальнений образ християнської релігії. У факті зруйнування церкви відбито політику уряду Радянського Союзу: нав'язування атеїзму, знищення української історії, культури та історичної пам'яті. Голодомор – один із засобів втілення цієї політики: його жертви співвідносяться з образом мучеників за віру. Схоже трактування голодомору і у вірші Б. Мазеши «Містика». Поет порівнює долю українського народу з долею Ісуса Христа:

На тридцять третім
Убили Бога,
А в тридцять третім
Вбивали мій народ [5, с. 15].

У розвитку теми убивства Бога розгорнуто ідею мучеництва, самопожертви, скорельованих на число тридцять три – вік земного життя Ісуса Христа. Звернення поета до узагальненого образу народу – натяк на масштабність трагедії голодомору. У підтексті поезії Б. Мазепи прочитується попередження повтору трагічних подій.

Висновки... Таким чином, однією із концептуальних рис лірики поетів української діаспори в Канаді є історіософічність, що є ознакою національної ідентичності. Найчастіше поети-емігранти звертались у своїх творах до трагічних подій ХХ ст., свідками яких вони і були. Вагоме місце серед поетичного доробку І. Темертея, О. Смотрича, О. Гай-Головка, Б. Мазепи посідають поетичні твори, головною темою яких є голодомор. Художніми особливостями розкриття цієї теми стали використання релігійних образів, введення опозицій село-місто, духовність-бездуховність. Перспективним є дослідження висвітлення теми голодомору в поезії україномовній поезії другої половини ХХ ст. в інших країнах світу, зокрема США, Аргентини, Бразилії, Німеччині.

Список використаних джерел і літератури:

1. Волинський К. П. Яр Славутич. Літературний портрет / К. П. Волинський. – К.: Наукова думка, 1994. – 236 с.
2. Гай-Головка О. Поетичні твори: [У 3 т.] / О. Гай-Головка. – Т. 3 (1978–1997). – Тернопіль: Тайп, 1998. – 180 с.
3. Доценко Р. Неунікненність суворого плину життя / Р. Доценко // Кур'єр Кривбасу. – 2008. – Травень-червень. – С. 313–321.
4. Ковальчук О. «Боротьба за правду про великий голод» (заходи української громади США і Канади з визнання голодомору 1932-1933 років в УРСР) / О. Ковальчук // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. – 2008. – Вип. 18. – С. 121-134.
5. Мазепа Б. Полум'яні акорди: Лірика / Б. Мазепа. – Едмонтон: Об'єднання українських письменників «Слово» в Канаді, 1976. – 62 с.
6. Смотрич О. 1933: Поезії / О. Смотрич. – Самвидав, 1975. – 19 с.
7. Степула Н. Література про голодомор / Н. Степула [Електрон. ресурс] // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1353915.html>
8. Темертей І. Поезії / І. Темертей. – К.: Неопалима купина, 2004. – 512 с.

References:

1. Volynskyi K. P. Yar Slavutych. Literaturnyi portret / K. P. Volynskyi. – K.: Naukova dumka, 1994. – 236 s.
2. Hai-Holovko O. Poetychni tvory: [U 3 t.] / O. Hai-Holovko. – T. 3 (1978–1997). – Ternopil: Taip, 1998. – 180 s.

3. Dotsenko R. Neunykennnist suvoroho plynu zhyttia / R. Dotsenko // Kurier Kryvbasu. – 2008. – Traven-cherven. – S. 313–321.

4. Kovalchuk O. «Borotba za pravdu pro velykyi holod» (zakhody ukrainskoi hromady SShA i Kanady z vyznannia holodomoru 1932 1933 rokiv v URSS) / O. Kovalchuk // Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky. – 2008. – Vyp. 18. –S. 121-134.

5. Mazepa B. Polumiani akordy: Liryka / B. Mazepa. – Edmonton: Obiednannia ukrainskykh pysmennykiv «Slovo» v Kanadi, 1976. – 62 s.

6. Smotrych O. 1933: Poezii / O. Smotrych. – Samvydav, 1975. – 19 s.

7. Stepula N. Literatura pro holodomor / N. Stepula [Elektron. resurs] // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1353915.html>

8. Temertei I. Poezii / I. Temertei. – K.: Neopalyma kupyna, 2004. – 512 s.

Summary

Iryna Nakashydz

Peculiarities of Artistic Revealing of the Topic of Holodomor In Ukrainian-Speaking Poetry of Canada

The article deals with the features of the artistic embodiment of the Holodomor in the creativity of Ukrainian-Canadian poets of the second half of the 20th century – I. Temertei, A. Hai-Holovko, O. Smotrych, B. Mazepa. It is determined that the outlined topic is closely intertwined with the artists' biographies. The main images that provide a lyrical works of tragic pathos are analysed. The appeal to the Holodomor is one of the manifestations of the theme of history that is considered as a component of the national identity.

Key words: *Ukrainian-Canadian poetry, Holodomor, artistic image, opposition village-city, motive of losing spirituality.*

Дата надходження статті: «10» жовтня 2016 р.

Дата прийняття до друку: «27» жовтня 2016 р.